

ховної ефективності. Зазвичай остання в умовах гіперререгулювання зростає, що робить допустимим процес певної гіперререгулювання кооперативних систем.

По-третє, аналіз впливу процесів ререгулювання кооперативного сектора економіки на ефективність функціонування національної мікроекономічної системи необхідно робити в контексті того чи іншого ринкового періоду. У короткотривалому ринковому періоді ререгулювання сприяє формуванню позитивних економічних ефектів, особливо якщо її оцінювати з позицій інтересів розвитку власне кооперативного сектора вітчизняної економіки (рис. 14).

У гіпердовготривалому ринковому періоді зв'язок між рівнем економічної ефективності і ступенем ререгулювання стає негативним, від'ємним. Загалом економічна система перебуває у стані ререгулювальної рівноваги, коли позитивні ефекти ререгулювання зрівноважують її негативними ефектами, тобто коли

$$E_{rr}^p = E_{rr}^n \text{ або } (E_2^e - E_1^e) = (E_1^e - E_2^e).$$

IV. Висновки

Як бачимо, ререгулювання кооперативних економічних систем не потрібно оцінювати однозначно, оскільки вона може мати як позитивний, так і негативний економічний ефекти, залежно, в якому ринковому періоді вона відбувається і в якому ринковому періоді ми робимо її науковий аналіз.

Економічна теорія і практика господарювання часто лише позитивно оцінюють ререгулювання, оскільки очевиднішими є її позитивні економічні ефекти в короткотривалому ринковому періоді. За межі цього періоду ми виходимо дуже рідко і тому висновок, який формулюється в рамках функціонального аналізу, дуже часто абсолютизується, розглядається як такий, що є справедливим у будь-якому ринковому періоді.

УДК 336:76

*Проф. О.Д. Вовчак, д-р екон. наук;
аспір. О.І. Шамрай – Львівська КА*

ЧИННИКИ ТА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ РИЗИКІВ У БАНКІВСЬКОМУ МІКРОКРЕДИТУВАННІ

Розглянуто передумови існування та чинники виникнення ризиків банківського мікрокредитування, висвітлено сучасні підходи до визначення кредитних ризиків у банківському мікрокредитуванні, окреслено їх класифікацію та напрями їх удосконалення

Ключові слова: мікрокредитування, кредитний ризик, чинники ризиків мікрокредитування, умови мікрокредитування.

Prof. O.D. Vovchak; post-graduate O.I. Schamraj – L'viv commercial academy

Factors and terms of origin of risks are in bank small crediting

Pre-conditions of existence and factors of origin of risks of the bank small crediting are considered, the modern going is reflected near determination of credit risks in the bank small crediting, outlined their classification and directions of improvement.

Keywords: small crediting, credit risk, factors of risks of the small crediting, condition of the small crediting.

Процес становлення малого приватного бізнесу в економіці України потребує подальшого ґрунтовного дослідження. Ця тема особливо актуальна сьогодні, коли процеси, які супроводжують становлення підприємництва, ще недостатньо вивчені. Західна економічна наука поглиблено вивчає мале підприємництво уже не одне десятиліття. Вітчизняні економісти тільки розпочали дослідження цього явища в добу незалежності України.

Серед вітчизняних вчених, що займаються науково-теоретичним обґрунтуванням суті й об'єктивної необхідності розвитку підприємництва варто назвати О. Барановського, Ю. Єханурова, З. Варналія, І. Жилиєва, А. Кисельова, Ю. Клочко, В. Корнєєва, С. Соболя, В. Черняка, О. Щура й ін. Питання фінансового забезпечення суб'єктів малого підприємництва перебувають у полі зору вітчизняних науковців і практиків, зокрема М. Білик, З. Варналія, О. Вовчак, С. Реверчука, Т. Ковальчука, О. Мороза, В. Опаріна, А. Поддєрьогіна, М. Савлука, В. Федосова, А. Шегди, А. Шеремета та ін.

Водночас, практика господарювання малих підприємницьких структур в Україні свідчить, що за результативністю вони не стали потужним сегментом вітчизняної економіки. Проте навіть сучасні дослідження не дають вичерпної оцінки тих глибинних перетворень, які відбуваються у секторі малого приватного бізнесу, оскільки він перебуває у постійній динаміці. Подальшого дослідження потребують проблеми визначення оптимальних розмірів малих підприємств, вироблення ефективної системи державного регулювання та підтримки вітчизняного підприємництва, пошуку альтернативних джерел фінансування тощо. Чільне місце у фінансуванні розвитку малого бізнесу відводиться банківському мікрокредитуванню.

Порівняно з іншими видами діяльності банківська сфера характеризується високою ризикованістю. Банківську діяльність неможливо уявити без ризику, тобто ризик є притаманною складовою у функціонуванні комерційних банків. Проблема виникнення ризиків в тій чи іншій сфері діяльності існуватиме завжди, оскільки кредити залишаються найприбутковішими банківськими активами. А це означає, що висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризиком.

Мета цієї роботи полягає в тому, щоб дослідити суть та особливості ризиків мікрокредитування, їх причини і чинники прояву та вплив на банківську діяльність.

Один із найважливіших принципів банківського мікрокредитування полягає у тому, що наданий кредит має бути повернений у чітко визначені в кредитному договорі строки. Дотримання цього принципу є запорукою успішного функціонування комерційного банку.

Цілком очевидно, що при наданні будь-якої позики перед банком постає проблема невизначеності того, чи буде її повернуто вчасно, і більше того, чи буде її повернуто взагалі. Звідси випливає, що основним завданням банку при наданні мікрокредиту є перетворення невизначеності в ризик і його детальний аналіз.

Під ризиковістю кредитування малого бізнесу необхідно розуміти ймовірність виникнення кредитного ризику при кредитуванні суб'єктів малого бізнесу, який може призвести до втрати основної суми боргу та процентів з неї. Виходячи з цього, можливо визначити причини, які формують відносно більший попит на банківські мікрокредити порівняно з великими підприємствами, зокрема [1]:

- 1) попит малих підприємств на залучення коштів значною мірою формується новими підприємствами;
- 2) малі підприємства в багатьох випадках створюються для реалізації високоефективних та високоприбуткових проектів;
- 3) малому бізнесу притаманна значно швидша обіговість коштів;
- 4) суб'єкти малого бізнесу здатні залучати позикові кошти за цінами, не нижчими рівня, прийнятого для великих підприємств.

Наявність вказаних чинників призводить до переорієнтації кредитної діяльності банків у площину кредитування суб'єктів малого бізнесу. Чітка тенденція до збільшення обсягів кредитування малих підприємств та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності – в Україні не виключає наявності низки проблем, що пов'язані з ризиковістю кредитування даного сектора економіки.

У найширшому розумінні *кредитний ризик* – це невизначеність щодо повного та своєчасного виконання позичальником своїх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди. Кредитний ризик характеризує економіко-правові відносини, що виникають між кредитором та позичальником з приводу перерозподілу фінансових активів. Отже кредитний ризик – це ризик невиконання позичальником початкових умов кредитної угоди, тобто неповернення (повністю або частково) основної суми боргу і процентів за ним у встановленні договором строки.

До визначення кредитного ризику можна підійти з різних боків.

По-перше, його можна визначити як ймовірність отримання банком збитків від невиконання позичальником конкретної кредитної угоди.

По-друге, кредитним ризиком можна назвати максимальну суму збитків та недоотриманих доходів, які виникають в результаті неповернення позичальником повністю або частково основної суми боргу та/або відсотків. Крім того, в теорії кредитного ризику науковці виділяють такі його види:

- кредитний ризик за конкретною угодою – імовірність отримання банком збитків від невиконання позичальником конкретної угоди;
- кредитний ризик за всім портфелем – це середньозважена величина ризиків за всіма угодами кредитного портфелю, де вагами виступають питомі ваги сум угод у загальній сумі кредитного портфеля.

Кредитний ризик являє собою сукупність ризиків, пов'язаних з учасниками і елементами кредитних відносин [2].

Більшість банків України до недавнього часу при оцінці кредитного ризику мікропозичальників враховували лише одне з можливих його джерел – фінансові можливості позичальника (об'єктивний ризик, пов'язаний з позичальником). Практика показала, що дуже багато позичальників не повер-

тають кредити не тому, що не мають можливості, а тому, що не бажають цього робити. Отже, *основними причинами* виникнення ризику у банківському мікрокредитуванні можуть бути: недостатність знань законів банківської діяльності, що не дає змоги ефективно управляти нею; невизначеність цілей і критеріїв; наявність неповної інформації, приховування інформації, нестача інформації; брак часу для повної оцінки ситуації; елемент випадковості; недосконалість державних регуляторів.

У сучасній економічній літературі існує безліч класифікацій ризиків у банківській діяльності. Кожен автор пропонує власні класифікаційні ознаки. Ми схилиємося до класифікації кредитних ризиків у сфері мікрокредитування за такими ознаками (табл. 1).

Табл. 1. Класифікація кредитних ризиків мікрокредитування*

Ознаки класифікації	Види кредитних ризиків
За сферою виникнення	Зовнішнього середовища (політичні, соціальні, законодавчі, економічні, форс-мажорні), внутрішнього середовища (недосконалість системи управління, технічні ризики)
За рівнем прийняття рішень	Макроекономічні, на рівні банківської установи, відповідальної особи
За рівнем прогнозованості	Прогнозовані і не прогнозовані
За причинами виникнення	Об'єктивні, суб'єктивні
За типами розвитку	Виправдані, не виправдані
За розмірами втрат	Незначні, великі, критичні
За методом подолання	Індивідуальні, спільні
За методом мінімізації	Уникнення ризику, зниження рівня ризику, передача (страхування), взаємозалік ризику, прийняття (поглинання) ризику
За типами аналізу	Кількісні, якісні

Примітка: * Джерело [3]

Специфічний прояв стосовно малих підприємств можуть мати чинники, притаманні позичальнику (некваліфікований менеджмент і персонал, криміногенне оточення, недобросовісність позичальника) та чинники, притаманні банку (недосконалість кредитної політики, недостатньо кваліфікований для кредитування малого бізнесу персонал, операційні помилки, недосконалість внутрішнього контролю), врахування яких призводить до обґрунтування відносної специфіки кредитного ризику, що виникає при кредитуванні малого бізнесу.

До таких специфічних характеристик ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні належать [1]:

- складнощі при оцінці фінансового стану потенційного позичальника;
- відсутність у позичальника заставного майна, яке б відповідало вимогам банку (відповідна вартість, ліквідність, здатність до тривалого зберігання тощо);
- високий кредитний ризик при кредитуванні "ідей", коли відсутній початковий капітал або його вкрай недостатньо, разом з тим, наявний бізнес-план проекту, що кредитується, є привабливим щодо його технічного, технологічного вирішення, має високий рівень рентабельності тощо;

- підвищений ризик при кредитуванні новостворених підприємств;
- швидка оборотність коштів малих підприємств, що сприяє відносному зниженню кредитного ризику;
- необхідність забезпечення високого рівня компетентності кредитних працівників банку щодо проблем функціонування суб'єктів малого бізнесу тощо.

Банківська практика свідчить про те, що складнощі з поверненням позик частіше всього виникають під впливом процесів, що розвиваються протягом певного періоду. Тому досвідчений спеціаліст з мікрокредитування банку може ще на ранній стадії побачити такі ознаки у позичальника і вжити заходи щодо своєчасного захисту банківських інтересів. Працівник банку повинен вдатися до таких заходів до того, як ситуація вийде з-під контролю і втрати стануть неминучими. Неприйняття своєчасних заходів щодо виявлення фінансових ускладнень у позичальника та захисту інтересів банку призводить не тільки до несплати процентів і позики, а й до значно більших втрат для банку.

По-перше, підривається репутація банку, тому що велика кількість прострочених позик призведе до падіння довіри вкладників та інвесторів, виникне загроза неплатоспроможності банку. По-друге, банк вимушений проводити додаткові видатки, що пов'язані зі стягненням проблемних позик. По-третє, певна частина позичкового капіталу перетворюється в непродуктивні активи.

Нами визначено три блоки проблем, що виникають у даній сфері і потребують вирішення. Перший блок проблем – це необхідність створення правових засад для здійснення кредитування малого бізнесу в Україні. До другого блоку можна віднести проблеми нормативно-правового забезпечення захищеності прав кредитора та зменшення ризику неповернення кредиту при кредитуванні малого бізнесу. Третій блок проблем пов'язаний з необхідністю нормативного регулювання технологій кредитування суб'єктів малого бізнесу.

Водночас наявні сьогодні проблеми із погашенням мікрокредитів в Україні в більшості випадків пов'язані з недооцінкою моментів кредитного ризику, з нецивілізованим підходом банків на початку розвитку ринкових відносин до своєї кредитної політики.

З метою попередження таких явищ вже на етапі розгляду заявки про кредитування необхідно враховувати найдрібніші деталі стосовно потенційного клієнта, інакше банк може зазнати істотних втрат. Кредитним відділам банків, які працюють з клієнтами малого та середнього бізнесу, необхідно постійно враховувати та аналізувати як зарубіжний, так і достатньо вже набутий вітчизняний досвід.

Література

1. [Електрон. ресурс]. – Доступний з: <http://microcredit.com.ua/ukr/programme/>
2. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В. Кредитний ризик та його врахування при обчисленні ставки відсотка// Банківська справа. – 1997, №5. – С. 63.
3. Антонюк Г. Управління кредитним ризиком в банківській діяльності// Наукові записки. – 2006, вип. 15. – С. 23-29.